

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИМИ УСТАНОВАМИ В УКРАЇНІ

Контимирова Вікторія Вікторівна - здобувач аспірантури Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

УДК: 342.95 (477)

The article emphasizes that due to the lack of legal order of interaction between forensic institutions, it is important to develop specific areas of interaction between forensic institutions in Ukraine. The main areas of such interaction are the following: direct examinations, research, scientific and methodological, preventive, informational work. It is pointed out that the allocation of specific areas of interaction between forensic institutions is a necessary factor in their well-established and purposeful cooperation not only in conducting joint (comprehensive) expert research, but also in addressing pressing issues arising from the direct activities of forensic institutions and implementation of public relations in this area.

Key words: interaction, forensic institutions, directions, cooperation, information exchange.

Articolul subliniază că, din cauza lipsei ordinii juridice de interacțiune între instituțiile criminalistice, este important să se dezvolte domenii specifice de interacțiune între instituțiile criminalistice din Ucraina. Principalele domenii ale acestei interacțiuni sunt următoarele: examinări directe, cercetare, științifică și metodologică, preventivă, informativă. Se subliniază faptul că alocarea unor domenii specifice de interacțiune între instituțiile criminalistice este un factor necesar în cooperarea lor bine stabilită și intenționată nu numai în efectuarea unor cercetări comune (cuprinzătoare) ale experților, ci și în abordarea problemelor urgente care decurg din activitățile directe ale instituțiilor criminalistice și implementarea relațiilor publice în acest domeniu.

Cuvinte cheie: interacțiune, instituții medico-legale, direcții, cooperare, schimb de informații.

В статье отмечено, что на почве отсутствия нормативно-правового порядка взаимодействия между судебно-экспертными учреждениями, актуальным является разработка конкретных направлений взаимодействия между судебно-экспертными учреждениями в Украине. Основными направлениями такого взаимодействия выделено следующие: непосредственное проведение экспертиз, осуществления исследовательской, научно-методической, профилактической, информационной работы. Указано на то, что выделение конкретных направлений взаимодействия между судебно-экспертными учреждениями являются необходимым фактором их отлаженного и целенаправленного сотрудничества не только при проведении совместных (комплексных) экспертных исследований, но и при решении неотложных вопросов, которые возникают при непосредственном деятельности судебно-экспертных учреждений и реализации общественных отношениях в этой сфере.

Ключевые слова: взаимодействие, судебно-экспертные учреждения, направления, сотрудничество, обмен информацией.

Постановка проблеми. На законодавчому та нормативно-правовому рівні не визначено конкретних положень взаємодії між суб'єктами

судово-експертної діяльності різних міністерств та відомств. Окремі аспекти їх спільної діяльності регулюються певними нормами під-

законних нормативно-правових актів та положеннями процесуального законодавства. Така ситуація, на нашу думку, є значною прогалиною у законодавстві, оскільки відсутність чіткої регламентації дій судово-експертних установ та окремих експертів, невизначеність їх прав, обов'язків та рівнів відповідальності може негативно вплинути на проведення комплексної експертизи в цілому та, як наслідок, поставити під сумнів результати експертного дослідження. На ґрунті відсутності нормативно-правового порядку взаємодії між судово-експертними установами, вважаємо, що актуальним є розроблення конкретних напрямків взаємодії між судово-експертними установами в Україні. Це є необхідним для ефективного проведення судової експертизи експертами у різних галузях знань, підвищення достовірності та обґрунтованості експертних висновків тощо. Конкретні напрямки взаємодії між судово-експертними установами є необхідним чинником налагодженої та цілеспрямованої взаємодії між судово-експертними установами при проведенні не тільки спільних (комплексних) експертних досліджень, а й при вирішенні назрілих питань, які виникають при безпосередній діяльності судово-експертних установ та реалізації суспільних відносинах у цій сфері.

Стан дослідження проблеми. В цілому проблеми діяльності судово-експертних установ у різних аспектах досліджували наступні вчені: В.М. Бараняк, О.А. Лопата, І.В. Пиріг, О.В. Ринкова, Е.Б. Сімакова-Єфремян, П.В. Цимбал, М. Г. Щербаковский та ін. В той же час, вважаємо, що сьогодні варто продовжувати активну роботу у напрямку розвитку взаємодії між судово-експертними установами різних міністерств та відомств, а необхідність висвітлення вказаної проблематики обумовлена важливістю удосконалення взаємодії між судово-експертними установами та окремими експертами, формуванням теоретичних положень і рекомендацій. Необхідним є окреслення чітких напрямків взаємодії між судово-експертними установами, які, на нашу думку, визначаються видом судових експертиз, які проводяться відповідними установами.

Мета і завдання дослідження. Мета статті полягає в аналізі особливостей взаємодії

між судово-експертними установами, шляхом розгляду їх співробітництва у різних правовідносинах: при безпосередньому проведенні експертиз, при здійсненні дослідницької, науково-методичної, профілактичної, інформаційної роботи тощо, а також при виробленні науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо вирішення проблем, які виникають при такій взаємодії. Зважаючи на поставлену мету, завданням наукової статті є виділення та розкриття основних напрямків взаємодії між судово-експертними установами, характеристика дій судово-експертних установ у визначених напрямках, аналіз проблемних моментів, пов'язаних з реалізацією виділених напрямків та вироблення пропозицій щодо удосконалення напрямків взаємодії.

Наукова новизна дослідження. Наукова новизна полягає у тому, що робота є першою науковою працею, в якій виділено та систематизовано основні напрямки взаємодії між судово-експертними установами як при проведенні ними спільних судових експертиз, так і здійсненні науково-методичної, дослідницької, профілактичної та інформаційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. В цілому варто виділити основні напрямки взаємодії між судово-експертними установами, а саме: 1) безпосереднє проведення судово-експертного дослідження; 2) обмін інформацією, яка отримана в результаті проведеного експертного дослідження; 3) проведення науково-методичної роботи між судово-експертними установами; 4) проведення дослідницької роботи; 5) здійснення інформаційної взаємодії між судово-експертними установами; 6) проведення профілактичної діяльності між судово-експертними установами.

Розпочнемо із напрямку, який передбачає безпосереднє проведення судово-експертного дослідження. Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 основними видами (підвидами) експертизи є: криміналістична; інженерно-технічна; економічна; товарознавча; експертиза у сфері інтелектуальної власності; психологічна; мистецтвознавча; екологічна; військова [1]. Безумов-

но, всі вищевказані види експертиз здійснюються експертами, які є фахівцями у відповідній галузі та наділені для її проведення спеціальними знаннями, вміннями та навичками. Кожний суб'єкт наділений повноваженнями щодо проведення того чи іншого виду експертизи. Так, А. В. Костров зазначає, що в експертній службі Міністерства внутрішніх справ України проводять експертні дослідження у кримінальних справах за такими основними видами судових експертиз: криміналістичні; матеріалів, речовин та виробів з них; судово-біологічні (у тому числі молекулярно-генетичні); інженерно-технічні (пожежно-технічні, вибуховотехнічні, автотехнічні); судово-економічні; товарознавчі тощо. Основними видами судових експертиз, які проводяться в експертних службах Міністерства оборони України, є судово-медичні, криміналістичні та судово-автотехнічні [2, с. 132-133]. До компетенції судово-медичної експертизи належить: експертиза трупів у випадках насильницької смерті, експертиза трупів при підозрі застосування насилля або з інших обставин, що обумовлюють необхідність такої експертизи, експертиза потерпілих, обвинувачених та інших осіб, експертиза речових доказів і експертиза за матеріалами кримінальних та цивільних справ. Зазначені вище види судових експертиз проводяться різними судово-експертними установами, а тому під час їх проведення має місце тісний контакт між експертами. Варто погодитися із думкою, М.Г. Щербаковського, який зазначає, що задача експертизи полягає у тому, щоб надати слідству факти, які дають змогу у сукупності з іншими доказами у справі дати кримінально-правову оцінку події, яка розслідується [3, с. 243]. В цілому проведення судових експертиз різними судово-експертними установами забезпечується шляхом проведення, так званих, комплексних експертиз. Тобто, це такий вид експертизи, що акумулює в собі різноманітність знань різних галузей, які застосовуються до при дослідженні об'єкту та, відповідно, залучення різних спеціалістів, які мають для цього відповідні знання.

Обмін інформацією, яка отримана в результаті проведеного експертного дослідження – це важливий напрямок взаємодії між судово-експертними установами, суть якого полягає у вза-

ємному інформуванні судовими експертами про результати досліджуваного ними об'єкту. За загальним правилом, інформація, отримана при проведенні експертиз є конфіденційною та службовою, доступ до якої регулюється чинним законодавством. Експерт (експерти), які проводили експертне дослідження не мають права розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження чи суду відомості, що стали йому (їм) відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, про хід проведення експертизи та її результати. Проте, при безпосередньому проведенні експертного дослідження досить часто виникає ситуація, відповідно до якої судовим експертам просто необхідно обговорити окремі деталі, які виникли в ході дослідження об'єкту, визначити окремі питання причинно-наслідкового зв'язку, співставити отримані експертами різних галузей відомості, які їм стали відомі при проведенні експертизи, зробити певні висновки, узагальнення тощо. Фактично вказаний напрямок стосується взаємодії різних судових експертів та різних судово-експертних установ при здійсненні конкретної експертизи, проведення конкретного експертного дослідження. В таких випадках досить важливим є, так зване, «живе» спілкування між експертами, які були залучені до проведення експертизи, а тому такий напрям взаємодії як обмін інформацією, яка отримана в результаті проведення експертного дослідження є досить важливим для процесу встановлення істини у справі та задоволення інформаційних потреб органу, який ініціював проведення експертизи.

Наступним напрямком взаємодії між судово-експертними установами є здійснення науково-методичної роботи між судово-експертними установами. Вказаний напрямок взаємодії може включати в себе сукупність експертів різних судово-експертних установ, які взаємодіють між собою для розв'язання завдань не конкретного судового дослідження, а співробітництва між такими установами в цілому. Такий вид взаємодії, зазвичай, має постійний чи систематичний характер існування. Досліджуючи питання науково-методичної установи О.М. Моїсєєв, вказує на те, що за напрямком науково-методичної роботи діють колективи науковців у складі працівників судово-експертної установи

(її підрозділів). Ці колективи (підрозділи судово-експертної установи) можуть створюватися як для вирішення завдань постійного характеру, так і для розв'язання поточних конкретних завдань, тобто, призначатися за ситуативним принципом. Таким чином, колективи науковців (постійні та тимчасові) також відносяться до суб'єктів експертних технологій [4, с. 365]. Ми ж вважаємо, що науково-методична робота може здійснюватися і із залученням експертів різних міністерств та відомств, а не виключно у рамках однієї судово-експертної установи. Отримані від проведення науково-методичної роботи знання можуть бути корисними для експертів, які проводять різні судово-експертні дослідження у різних галузях знань. Як вказує М.Г. Щербаковський, науково-методична, дослідницька робота, спрямована на узагальнення завдання експертизи; виділення типових об'єктів експертного дослідження; розвиток теоретичних основ судових експертиз в цілому і окремих їхніх родів і видів; розробка нових або адаптація існуючих в інших наукових галузях методів, методик і технологій дослідження різноманітних властивостей об'єктів, що виникають в момент їх виготовлення (появи), існування, зміни (руйнування) внаслідок зовнішніх і (або) внутрішньої дії в умовах типових судово-експертних ситуацій. Метою теоретичних і методичних розробок є отримання нового знання, необхідного для вирішення завдання судочинства [5, с. 40]. Фактично науковець вказує на спільність судово-експертних установ щодо розроблення методик та технологій дослідження різноманітних властивостей об'єктів, дослідження різноманітних явищ та процесів, які можуть розвиватися при виникненні різних ситуацій при проведенні експертного дослідження. Спільні науково-методичні заходи експертних установ спрямовані на вирішення найбільш актуальних питань експертної діяльності, взаємодії експертів з працівниками правоохоронних структур та між собою, вироблення алгоритмів ефективної діяльності, розробку нових шляхів виконання поставлених перед ними завдань.

Відзначимо, що на сьогодні на рівні Міністерства юстиції України функціонує науково-консультативна та методична рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції

України, яка діє відповідно до Положення, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 27.03.2012 № 470/5. Основними завданнями цього органу є: визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень у галузі судової експертизи та надання пропозицій щодо форм і методів їх здійснення та впровадження в експертну практику; оцінка перспектив розвитку наукових досліджень у галузі судової експертизи, їх актуальності та новизни; забезпечення єдиного методологічного підходу у вирішенні питань теорії та практики судової експертизи; удосконалення наукової роботи; розгляд спірних питань експертної практики; удосконалення науково-методичного, організаційно-управлінського та інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності та внесення відповідних пропозицій [6]. Що стосується Міністерства внутрішніх справ України зазначимо, що функцію науково-методичного центру здійснює Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр, безпосередньо підпорядкований Міністру внутрішніх справ України. Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України на виконання основних завдань наукової, науково-технічної, науково-організаційної та освітньої діяльності вчиняє ряд заходів, серед яких: 1) проведення науково-дослідної, науково-методичної й пошукової роботи, пов'язаної зі створенням нових та удосконаленням існуючих методів і методик проведення судових експертиз, теоретичних, процесуальних та методологічних положень судової експертизи, криміналістики та права; 2) здійснення рецензування, апробацію та впровадження в експертну практику результатів науково-дослідних робіт, розроблених в Інституті та інших судово-експертних установах, вищих навчальних закладах, науково-дослідних установах; 3) розроблення науково-методичних рекомендацій для найбільш ефективного використання спеціальних знань у діяльності правоохоронних органів і судів; 4) здійснення наукової та науково-технічної експертизи науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи, криміналістики та права тощо [7]. Проте, актуальним, на нашу думку, є розвиток саме науково-методичної діяльності

судово-експертних установ з точки зору проведення спільних заходів та спільних дій такими установ, наукового пошуку можливих шляхів удосконалення експертної діяльності в цілому та проведення того чи іншого виду експертизи. Вважаємо, що у зв'язку із значною кількістю різноманітних судових експертиз важливим є розроблення судово-експертними установами спільних рекомендацій щодо проведення експертиз, їх спільне вивчення, аналіз можливості та доцільності їх використання при проведенні тієї чи іншої експертизи. А тому, варто погодитися із думкою, О.В. Ринкової, яка зазначає, що основними завданнями науково-методичного забезпечення судової експертизи є: аналіз стану використання конкретних досягнень науки в практичній діяльності експертних установ і підрозділів з проведення судово-екологічної експертизи; встановлення причин і умов, що утруднюють їхнє застосування (їхня нерозробленість, застарілість, не висока ефективність тощо); визначення заходів, необхідних для усунення негативного впливу й створення умов для використання науково-технічних досягнень [8, с. 37]. Таким чином, науково-методична робота є важливим напрямком взаємодії щодо удосконалення теоретичної та практичної діяльності судово-експертних установ, пошук шляхів для удосконалення проведення окремих видів експертиз, аналіз чинників, які як позитивно, так і негативно впливають на проведення окремого виду експертизи тощо.

Окремим напрямком взаємодії ми пропонуємо виділити й здійснення дослідницької роботи. Про дослідницький характер експертизи у своїх наукових працях говорить О.А. Лопата. Так, вчена зазначає, що особливістю експертної діяльності є її дослідницький характер. Робота експерта над кожною експертизою, на конкретному місці – це, по суті, самостійне дослідження проблеми, пізнання істини. Подібні в деяких рисах об'єкти експертного дослідження індивідуальні та вимагають кожного разу нових прийомів та методів дослідження, нових знань, вмінь та навиків в оцінці виявлених ознак. Чим більшим запасом прийомів, методів та засобів володіє експерт, тим вище його професійна майстерність [9, с. 48]. У рамках реалізації вказаного напрямку, судові експерти, які проводи-

ли дослідження можуть спільно проаналізувати отримані в результаті проведення експертизи відомості, а також, за можливості, здійснити реконструкцію подій вчинення злочину, шляхом аналізу причинно-наслідкового зв'язку між отриманими в результаті проведення експертизи відомостями та характером вчиненого злочину.

Важливим напрямком взаємодії між судово-експертними установами варто назвати й інформаційну взаємодію, суть якої зводиться до, наприклад, створення відповідних інформаційних баз даних, баз даних певних зразків тощо. Кожна експертна установа в межах своєї компетенції повинна забезпечувати збір інформації та надання її за запитами уповноважених суб'єктів. І.В. Пиріг аргументовано звертає увагу на консультаційну форму використання спеціальних знань [10, с. 34]. Головна мета інформаційного забезпечення полягає у підвищенні ефективності управління судово-експертною діяльністю. Завданнями інформаційного забезпечення діяльності судово-експертних установ є: – інформатизація експертних установ на основі єдиного методичного, інформаційного, програмного, технічного і організаційного забезпечення; – створення єдиних міжвідомчих банків даних для забезпечення повної інформаційної підтримки проведення експертиз і досліджень; – впровадження ефективної інформаційної взаємодії судово-експертних установ на основі сучасних технологій і програмних засобів; – розроблення і підтримка автоматизованих робочих місць експерта; – забезпечення безпеки судово-експертної діяльності [11, с. 22]. Отже, інформаційна взаємодія між експертами забезпечує отримання кожним із них того об'єму інформації, який є необхідним для ефективного виконання ними своїх завдань та функцій, сприяє більш швидкому та ефективному досягненню цілей такої взаємодії, а отже й швидкому розкриттю злочинів чи правопорушень, в рамках яких остання призначалась.

Перспективним напрямком взаємодії між судово-експертними установами, на сьогодні, варто назвати й здійснення профілактичної діяльності. Як зазначає П.В. Цимбал на етапі розроблення пропозицій профілактичного

характеру експерт проводить дослідження, у тому числі й із виявлення відповідних обставин, що сприяли злочинів, якщо експертиза має не лише профілактичний характер і розробляє певні рекомендації щодо усунення цих причин та умов. При цьому відповідні рекомендації фіксуються в експертному висновку за результатами проведення експертизи, у якому мають бути описані методика, порівняльні дослідження чи інші докази, що підтверджують доцільність вжиття відповідного пропонуваного профілактичного заходу [12, с. 259]. Аналізуючи вказаний напрямок погодимося із позицією Р.С. Белкіна, який вказує на те, що назріла необхідність законодавчої регламентації профілактичної діяльності експерта. Автор говорить, що чекають свого рішення питання про форму профілактичних пропозицій експерта, про їх адресатів, особливо в експертних ситуаціях, коли від негайної реалізації профілактичних пропозицій експерта залежить попередження тяжких наслідків для життя та здоров'я людей, значної матеріальної шкоди тощо [13, с. 22].

Висновок. Судово-експертна діяльність та судова експертиза в Україні не може розвиватись в межах виключно однієї судово-експертної установи, тобто бути ізольованою від інших таких же установ. З метою підвищення рівня співробітництва у вказаній сфері, необхідністю забезпечення обміну досвідом у процесі здійснення судово-експертної діяльності між різними судово-експертними установами та окремими експертами та оформленні її результатів й визначаються відповідні напрямки роботи, де й визначаються конкретні аспекти такого співробітництва.

Література

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. Стор. 172.. Стаття 1715.
2. Костров А.В. Основы информационного менеджмента / А.В. Костров. М.: Финансы и статистика, 2003. 336 с.

3. Щербаковский М.Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : Учебно-практическое пособие / М. Г. Щербаковский. Харьков. Эспада. 2005. 544 с.

4. Моїсєєв О.М. Експертні технології: ознаки, визначення, зміст // *Форум права*. 2008. № 3. С. 362-367.

5. Щербаковский М.Г. О предмете судебной экспертологии // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : збірник матеріалів міжнарод.наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М.С. Бокаріуса (Харків, 18–19 квіт. 2019 р.). С. 38-40.

6. Положення про науково-консультативну та методичну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України 27.03.2012 № 470/5 // *Офіційний вісник України*. 2012. № 27. Стор. 14. Стаття 1016

7. Статут Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Заслуженого професора М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України. URL: <http://www.hniise.gov.ua/14136-statut.html>

8. Ринкова О.В. Наукове, інформаційне та організаційне забезпечення судово-екологічної експертизи // *Адвокат*. 2012. № 3 (138). С. 36-39

9. Лопата О.А. Поняття і зміст судово-експертної діяльності // *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 1 (3). С. 45-51.

10. Пиріг І.В. Теоретичні основи експертної діяльності органів внутрішніх справ : монографія / Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. 312 с.

11. Яковлев А. Н. Проблемы информационного обеспечения деятельности государственных судебно- экспертных учреждений. *Судебная экспертиза*. 2005. № 2. С. 21–27.

12. Цимбал П. В. Використання матеріалів експертних закладів у профілактичній роботі / *Зб. наук. пр. Академії ДПС України*. 2003. № 2 (20). С. 257–265.

13. Белкин Р.С. Судебная экспертиза : вопросы, требующие решения / Советская юстиция. 1988. № 1. С. 20-27